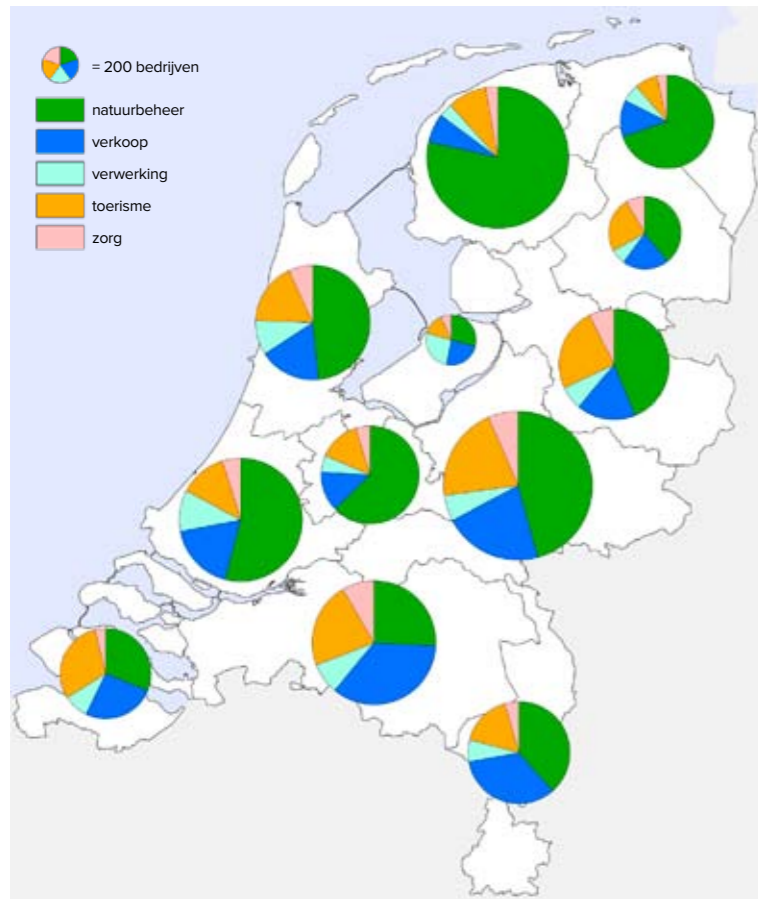

Burger heeft behoefte aan vitamine G

In de afgelopen vier jaar groeide de landelijke omzet van nevenactiviteiten op de boerderij met maar liefst 52 procent. De verbreding blijkt perfect aan te sluiten bij de behoefte van de burger: beleving in de groene ruimte. Drie burgers vertellen enthousiast over hun motivatie om richting het boerenerf te gaan.

TEKST FLORUS PELLIKAAN

Figuur 1 – Samenstelling van de multifunctionele landbouw per provincie in 2011. De grootte van de taartdiagram illustreert het aantal bedrijven met verbreding (uit: Kijk op multifunctionele landbouw, Venema et al., 2012)

opgeheven Taskforce Multifunctionele Landbouw en wordt als zelfstandig consultant regelmatig voor verbredingsprojecten ingeschakeld. Marianne van der Heijden, sectorespecialist landbouw, zorg en educatie bij ZLTO, is het met Ellen eens. ‘Consumenten willen steeds meer beleven, ruiken en proeven. De behoefte aan vitamine G, ofwel aan groene ruimte, is groot.’ Een rapport van VU Amsterdam laat zien dat groen nogal wat effect op de gezondheid en het welzijn van de mens heeft. ‘Consumenten beginnen zich dat ook meer te realiseren en daaraan meer waarde te hechten. Via voeding, natuur ruimte en bewegen zijn deze factoren verenigd in het platteland’, vertelt Marianne. ‘Zo blijkt bijvoorbeeld dat ouderen op een zorgboerderij meer voedsel- en drankopname hebben dan wanneer ze in een grootschalige zorginstelling dagbesteding genieten.’

Omzet van 491 miljoen

De verbrede landbouw sluit niet alleen aan bij de behoefte van de burger, maar geeft ook een positief imago aan de primaire landbouw. Mede vanuit dat oogpunt stelde in 2007 het ministerie van LNV voor vier jaar de Taskforce Multifunctionele Landbouw in om de positie van de verbrede landbouw te versterken. In die periode is ook in kaart gebracht hoe groot de sector is in aantallen en omzet (zie tabel 1 op pagina 10). Tussen 2007 en 2011 is de multifunctionele landbouw met 52 procent gegroeid. Zonder agrarisch natuurbeheer is de groei zelfs 75 procent. Met een omzet van 491 miljoen heeft de verbrede landbouw een omzet die vergelijkbaar is met de totale biologische landbouw. In figuur 1 is via de grootte van de taartdiagrammen zichtbaar in welke provincies de meeste verbreding voorkomt en in welke vorm. Volgens Ellen en Marianne is er door allerlei ontwikkelingen zeker nog ruimte voor groei binnen sommige verbredingsrichtingen. ‘Veel budgetten in de zorg verschuiven naar de lokale overheden. Een logisch gevolg is dat er daardoor ook meer mogelijkheden zijn voor lokale initiatieven’, vertelt Marianne. ‘Ook voor de kinderopvang op boerderijen zijn nieuwe mogelijkheden ontstaan. Kinderopvang was tot enkele jaren terug binnen een bestemmingsplan een stadse bestemming. In steeds meer gemeenten is dat inmiddels losgelaten.’ Om aansluiting bij de behoefte van de burger te

‘Het groene alternatief’, ‘Bereid volgens de beste tradities van het land’ en ‘Even weg uit alle drukte’. Het zijn zomaar enkele leuzen die boerderijen met een verbredingstak gebruiken om burgers aan te spreken. Al deze leuzen verbinden de wensen van de hedendaagse burger met de kernwaarden van het platteland. ‘Uit onderzoek van Recron, de Nederlandse vereniging van recreatieondernemers, blijkt heel duidelijk dat burgers op zoek zijn naar beleving, ruimte en rust. Na winkelen is fietsen en wandelen de meest favoriete buitenactiviteit. Het platteland sluit natuurlijk perfect bij deze wensen aan’, vertelt Ellen Kok. Ze maakte deel uit van de dit jaar

‘Mijn inspiratie was hoe onze eigen kinderen opgroeien op een boerderij’

JOKE OX:

‘OP EEN BOERDERIJ HEERST EEN HEERLIJKE RUST, MAAR HET IS NOOIT UITGESTORVEN’

Lang hoeft Joke Ox uit Zaandijk niet te denken na de vraag waarom ze ieder jaar weer terugkeert naar boerderijcamping Ny Herema in het Friese Tzum. ‘Als je uit de Randstad komt, dan zie je altijd weer uit naar de rust, de frisse lucht en de vriendelijke mensen in Friesland. ’s Morgens vroeg ontbijten met uitzicht op het weiland en de koeien, dat is toch een fantastisch begin van de dag?’ Al tien jaar verblijft Joke samen met haar man in de zomermaanden regelmatig op de boerderijcamping. ‘We hebben hier in Zaandijk drukte genoeg om ons heen, dus wij hoeven geen drukke camping met een kantine en een zwembad. Op een boerderij heerst een heerlijke rust, maar toch is het nooit uitgestorven. De reuring op de boerderij vormt een prettige achtergrond.

En als onze kleinkinderen een keer komen, hebben ze op de boerderij genoeg te beleven.’ Joke geniet overigens niet alleen van de gemoedelijkheid op de boerderij, maar ook van die in de directe omgeving. ‘Een ambachtelijke slager of bakker hebben we in de stad niet meer, maar in Tzum zegt de bakker na een jaar: “Hé, bent u er weer?” Het is op het platteland duidelijk niet zo anoniem en dat is heerlijk.’ Een boerderijcamping heeft voor het oudere echtpaar nog meer voordelen. ‘Je kunt wanneer het echt nodig is, altijd op hulp rekenen van de boer en de boerin. Of het nu is met het weghalen van de caravan of met het plaatsen van de voortent. De gemoedelijkheid en gezelligheid blijven ons trekken.’

sector	aantal bedrijven			totale omzet in mln. euro		
	2007	2009	2011	2007	2009	2011
zorglandbouw	756	870	1.050	45	63	80
agrarische kinderopvang	20	64	209	4	14	20
boerderijverkoop	2.850	3.000	3.300	89	128	147
agrarisch natuurbeheer	13.700	13.660	14.000	90	79	86
recreatie	2.432	2.240	2.884	92	121	156
boerderijeducatie	500	500	800	1,5	1,7	2,2
totaal				322	407	491

Tabel 1 – Overzicht van het aantal bedrijven met verbreding inclusief de bijbehorende omzetten in de periode 2007-2011, een bedrijf kan in meerdere sectoren actief zijn (uit: Kijk op multifunctionele landbouw, Venema et al., 2012)

‘Consumenten willen steeds meer beleven, ruiken en proeven’

blijven houden, is het volgens Ellen Kok wel nodig dat ondernemers inspelen op veranderende wensen. ‘De markt met minicampings is bijvoorbeeld behoorlijk verzadigd, maar voor overnachtingen met een bijzonder element is wel markt. Daar zijn al voorbeelden van, zoals de formules Het Betere Boeren-Bed en FarmCamps, maar ook overnachtingen in een hooiberg of pipowagen doen het goed.’

Niet bang voor crisis

Marianne sluit zich bij Ellen aan en heeft ook een voorbeeld paraat. ‘Op dit moment vinden ouderen het nog leuk om op de zorgboerderij in de moestuin te werken en eten te bereiden. Dit past bij deze generatie, maar waarschijnlijk niet bij de volgende’, vertelt Marianne. ‘Nog steeds zal de ruimte en natuur op de boerderij dan nog wel van waarde zijn, maar dan om bijvoorbeeld te beeldhouwen of muziek te maken.’

WENDY KROESEN:

‘OP DE BOERDERIJ KAN IK MIJN KINDEREN EVEN LOSLATEN’

Een rustgevende plek, dat is zorgboerderij Van het Zandeind in Riel voor de autistische kinderen Roy en Wesley van Rudy en Wendy Kroesen uit Tilburg. ‘Autisten kennen geen gevaar, waardoor ik in de drukke stad Roy en Wesley altijd vast moet houden. Ik kan ze geen moment alleen buiten laten, waardoor ze altijd binnen moeten spelen’, vertelt Wendy. ‘Maar op de boerderij kan ik mijn kinderen echt even loslaten. Ze hebben daar de ruimte en kunnen hun eigen plan trekken. Het vrije, de natuur en het buiten zijn is gewoon ontzettend goed. Een kind moet niet altijd binnen zijn en aan de hand hoeven lopen. Roy en Wesley komen altijd positief terug van de boerderij.’

Een zorgboerderij heeft voor Wendy duidelijk voordelen boven een ‘gewone’ instelling. ‘De kinderen krijgen op de boerderij

één op één begeleiding en dus individuele aandacht. Alles staat in het teken van de wens van het kind. In andere vormen van zorg is daarentegen vaak sprake van groepsbegeleiding.’

Op het vleesveebedrijf helpen Roy en Wesley met het voeren van de koeien en kalfjes en soms rijden ze mee op de tractor. ‘Ook is er op de boerderij een speciale camping voor autistische kinderen en hun ouders. Roy en Wesley kunnen met die kinderen spelen en dat is weer goed voor hun sociale contacten.’

Wendy is voorlopig zeker van plan om met Roy en Wesley op de zorgboerderij te blijven. ‘Het hangt natuurlijk af van het persoonsgebonden budget en de indicatie, maar voor de kinderen is de boerderij zonder discussie een geweldige plek.’

ANJA VAN DE KRAAK:

‘JE WORDT IN EEN BOERDERIJWINKEL LEUKER GEHOLPEN’

Geboren midden in de stad Utrecht en van huis uit geen binding met de agrarische sector. Toch koopt Anja van de Kraak uit Houten al zeker twintig jaar kaas op kaasboerderij De Brienenshof in Cothen. ‘Jonge kaas uit de winkel vind ik te scherp van smaak. Die van de boerderij is romiger en zachter en vind ik daardoor lekkerder. Vroeger haalde ik ook de kaas voor de lunch op het werk altijd op de boerderij. Zowel van visite thuis als op het werk heb ik regelmatig complimenten gehad over de lekkere kaas.’

Dat boerenkaas iets duurder is dan kaas uit de supermarkt, vindt Anja geen probleem. ‘Ik ga voor het lekkere en niet voor het goedkoopste. Bovendien word je in een boerderijwinkel leuker geholpen. De

boer en boerin zijn altijd vriendelijk en hebben echt hart voor hun zaak. Dat mis ik in de supermarkt.’ Ook het aspect gunnen speelt voor Anja een rol om wekelijks richting De Brienenshof te rijden voor een nieuw stuk kaas. ‘Ik wil niet dat deze winkels weggaan en ik gun deze hardwerkende mensen hun bestaan. Daarom koop ik ook vlees bij de ambachtelijke slager.’ Het uitbreidende assortiment in de boerderijwinkel verleidt ook Anja wel eens om wat extra's te kopen. ‘In de zomer koop ik wel eens karnemelk. Die uit de winkel lust ik helemaal niet, maar ook de karnemelk van de boerderij is veel zachter van smaak. Af en toe twijfel ik ook om eens vlees uit de boerderijwinkel te proberen, maar dat heb ik tot nu toe nog niet gedaan.’

Bang dat de crisis een streep door de multifunctionele landbouw zet, is Ellen niet. ‘Het gros van de verbredingstakken is geen luxe. Voedsel en zorg zijn primaire levensbehoeften met alleen in dit geval iets meer beleving. Ik heb niet het gevoel dat de consument de waarde daarvan overboord gooit.’

Specieler dan baan buitenshuis

Dat meestal boerinnen de verbredingstak opstarten en runnen, is volgens Ellen niet verwonderlijk. ‘Voor veel boerinnen is het lastig om naast de kinderen hun baan buitenshuis te behouden, maar de hoeveelheid werk thuis is vaak te beperkt of biedt te weinig uitdaging. Een verbredingstak is dan een mooie aanvulling. Bovendien hebben veel boerinnen een zorgopleiding genoten die goed aansluit bij bijvoorbeeld kinderopvang of een zorgtak op de boerderij.’

Een boerin die vanuit die achtergrond met succes haar eigen verbredingstak heeft opgestart, is Petra Blom uit Hekendorp. Ze zette drie jaar geleden haar eigen agrarische kinderopvang Veld-Zicht op. ‘Hoe onze eigen kinderen opgroeien op een boerderij was voor mij de inspiratie om dat ook te kunnen bieden aan andere kinderen. Voorheen had ik al een baan in de zorg en ook mijn opleiding sloot daarbij aan. Toen er op de boerderij een pand beschikbaar kwam, wilde ik graag mijn eigen onderdeel op het boerenbedrijf hebben, waarmee ik een inkomen kan genereren.’

Petra verkoos daarom de eigen onderneming boven een baan buitenshuis. ‘Dit is specieler. Het is toch fantastisch om samen met je man een bedrijf te hebben waarin je ieder binnen je eigen onderdeel je ei kwijt kunt.’

Petra Blom is ook bestuurslid van de Vereniging Agrarische

Kinderopvang (VAK) en bij het opzetten van de kinderopvang is ze zeker niet over één nacht ijs gegaan. ‘We hebben een ondernemingsplan gemaakt en een marktonderzoek gehouden. Hierbij helpt de VAK starters ook. Maar voor het opzetten van een dergelijke verbredingstak is ook eigen ondernemerschap zeker vereist’, geeft Petra desgevraagd aan.

Zelfstandig advocate en boerin Gladys Koenders is regelmatig betrokken bij verbredingsactiviteiten en heeft adviezen voor starters. ‘Bij dergelijke initiatieven is het goed om je allereerst in het bestemmingsplan te verdiepen. In sommige gemeenten behoort verbreding al standaard tot de mogelijkheden, op andere plaatsen is een wijziging van het bestemmingsplan nodig. Maar hoe de situatie ook is, gemeenten benaderen verbreding eigenlijk altijd welwillend.’

Netwerken als vereiste kwaliteit

Het aantrekken van een passende adviseur noemt Gladys als een tweede aandachtspunt. ‘Ben je zelf technisch, dan moet je een creatieve adviseur aantrekken. Ook om het woud van subsidies te ontrafelen is een adviseur heel nuttig.’

Een moeilijkheid waar volgens Gladys iedere starter van een verbredingstak vroeg of laat mee te maken krijgt, is het werven van meer klanten. De advocate adviseert daarom veel tijd te steken in het netwerken met mensen die aansluiten bij de eigen verbredingstak. ‘Run je een boerderijwinkel, dan is het goed om bijvoorbeeld in contact te komen met iemand die kookworkshops aanbiedt. Je producten kunnen dan gebruikt worden in de workshop en deelnemers komen later soms terug in je winkel. Netwerken is beslist een vereiste ondernemerskwaliteit bij de opstart van een verbredingstak.’